

Vətəndaş cəmiyyəti ictimai iştirakçılığın müxtəlif formaları ilə könüllü məşğul olan sülhün və təhlükəsizliyin dəstəklənməsinə, insan hüquqlarının inkişafına, təbliğinə və hörmətə uyğun olan ümumi maraqlar əsasında fəaliyyət göstərən fərdlər və qruplar kimi müəyyən edilmişdir: BMT-nin həyatımızın yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyəti insan hüquqlarına hörmət prinsiplərinə əsaslanır. Yuxarıdakı şərhə uyğun olmaqla, vətəndaş cəmiyyəti subyektləri, birbaşa və ya dolaylı yolla, öz işinin məzmunu və xarakteri baxımından, insan hüquqlarının təbliğinə və qorunmasına xidmət göstərir. VCS-lər hüquqlarla bağlı məlumatlılığın artırılmasını təşviq edir, problemlərin müəyyənləşdirilməsində, strategiyaların hazırlanması, siyasət və qanunlara təsir göstərmək və hesabatlılığın təminatına nail olmaq istiqamətində icmalara köməklik göstərir.

VCS-lər dövlət siyasəti ilə bağlı qərarların qəbulu proseslərinin tam həcmdə əsaslı olması üçün ictimaiyyətin fikirlərini toplayır və onları müvafiq instansiyalara göndərir. VCS-lər həm də eyni vaxtda bir neçə istiqamət üzrə təhlükəli və zəif mövqedə olan şəxslərə xidmətlər göstərir. Məsələn, vətəndaş cəmiyyəti subyektlərinə daxildir: X İnternet fəalları da daxil olmaqla, hüquq müdafiəçiləri; X İnsan hüquqları təşkilatları (QHT-lər, birliklər, zərər çəkmiş şəxslərə dəstək qrupları); X Koalisiyalar və şəbəkələr (məsələn, qadın hüquqları, uşaq hüquqları və ya ətraf mühit məsələləri, torpaq hüquqları); X Əlil şəxslər və onları təmsil edən təşkilatlar; X İcma əsaslı qrupları (yerli xalqlar, azlıqlar, kənd icmaları); X Dindar qruplar (kilsələr, məscidlər, sineqoqlar dini qrupları); X İttifaqlar (həmkarlar ittifaqları, eləcə də jurnalist birlikləri, hakimlərin, hüquqşünasların və vəkillərin assosiasiyaları, magistrat hakimlərin assosiasiyaları, tələbə birlikləri); X İctimai hərəkatlar (sülh hərəkatları, tələbə hərəkatları, demokratiya hərəkatları); X İnsan hüquqlarının təmin edilməsinə birbaşa töhfə verən mütəxəssislər (məsələn, humanitar təşkilatların əməkdaşları, vəkillər, həkimlər və tibb işçiləri); X İnsan hüquqlarının pozulması qurbanlarının qohumları assosiasiyaları; X İnsan hüquqlarının təşviqinə

çox demokratiya, daha çox qarşılıqlı fəaliyyət və açıqlıq. Bu, vətəndaş cəmiyyəti üçün maksimum fəaliyyət sahəsi deməkdir. "Hər bir şəxsin, fərdi və başqaları ilə birlikdə, insan hüquqları və əsas azadlıqları milli və beynəlxalq səviyyədə təşviq etmək və müdafiə etməyə səy göstərmək hüququ vardır." Adətən, Hüquq Müdafiəçiləri haqqında Bəyannamə kimi istinad edilən, Universal insan hüquqları və əsas azadlıqların təşviqi və müdafiəsi ilə bağlı ayrı-ayrı şəxslərin, qrupların və ictimai orqanların hüquq və öhdəliklərinə dair Bəyannamə: X Azlıqlara və digər risk qruplarına mənsub şəxslərin hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi X Ayrı-seçkililiyin hər hansı forması ilə mübarizə X Cinayətlərin qarşısının alınması tədbirlərinə dəstək X Korporativ sosial məsuliyyət və hesabatlılığın təşviq edilməsi X İnsan alverinə qarşı mübarizə X Qadınların hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi X Təhriki çıxışlara qarşı mübarizə X Gənclərin hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi X Sosial ədalətin gücləndirilməsi və istehlakçı hüquqlarının müdafiəsi X Sosial xidmətlərin göstərilməsi VCS-lər bütün səviyyələrdə: yerli, milli, regional və beynəlxalq səviyyələrdə fəaliyyət göstərir.

VCS-lər insan hüquqları sahəsində yeni standartların, mexa-

san Hüquqları Şurasının iyirmi beşinci sessiyasının iştirakçılarna video müraciət, mart, 2014-cü il "Azad və müstəqil vətəndaş cəmiyyəti" yerli, milli və global səviyyədə sağlam və məsuliyyətli idarəetmənin əsasını təşkil edir." Dövlətlərin beynəlxalq hüquqi öhdəlikləri onlardan insanların fərdi və ya başqaları ilə birlikdə vətəndaş fəaliyyəti ilə məşğul olmaq imkanlarını və bacarıqlarını fəal şəkildə dəstəkləyən iqtisadi, siyasi, sosial, hüquqi və mədəni şərait yaratmağı tələb edir. Dövlət orqanları və vətəndaş cəmiyyəti strukturları arasında qarşılıqlı münasibətlərin əsasını formalaşdıran insan hüquqlarına riayət etmək prinsipləri aşağıdakılardır: Vətəndaş cəmiyyətinin qiymətləndirildiyi və təşviq edildiyi siyasi və ictimai mühit. Təcrübədə, təsisatlar və vəzifəli dövlət nümayəndələri vətəndaş cəmiyyəti subyektləri ilə müntəzəm qarşılıqlı fəaliyyət şəraitində onlarla hesablaşırlar. İştirak - Vətəndaş cəmiyyətinin ictimai həyatdakı rolu hamı tərəfindən təsdiq edilir və vətəndaş cəmiyyəti subyektləri müstəqil fəaliyyət göstərmək, dövlət orqanlarının mövqelərindən fərqli mövqeləri müdafiə etmək hüququna malikdirlər. X Ayrı-seçkiliyə yol verməmək - Bütün vətəndaş cəmiyyəti subyektləri ictimai həyatda iştirak etməyə dəvət olunur və hər hansı bir ayrı-seçkilik olmadan bu cür iştirak imkanları ilə

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığın artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Vətəndaş cəmiyyəti subyektləri və insan hüquqlarına hörmət prinsipləri

yönəlmiş fəaliyyətlərlə məşğul olan ictimai qurumlar (məktəblər, universitetlər, elmi-tədqiqat strukturları).

Vətəndaş cəmiyyəti subyektləri problemləri həll etmək və cəmiyyət üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələləri əhatə etmək istiqamətində fəal şəkildə səy göstərir: ... Yoxsulluq, korrupsiya və iqtisadi qeyri-bərabərliklə mübarizə; X Silahlı münaqişələr də daxil olmaqla, humanitar böhranlara qarşı reaksiya; X Qanunun aliliyinin və hesabatlılığın təşviqi; X İctimai azadlıqların təşviqi; X Dövlət büdcələrinin şəffaflığının təbliği; X Ətraf mühitin qorunması; X İnkişaf hüququnun həyata keçirilməsi: BMT-nin insan hüquqları Proqramı üzrə iş: Vətəndaş cəmiyyəti üçün soraq kitabçası, OHCHR, 2008, s. vii. BMT-nin Baş Katibi Pan Gi Munun Vətəndaş Cəmiyyətinə dəstəklə bağlı yüksək səviyyəli tədbirdəki nitqindən, 23 sentyabr, 2013-cü il "Öz xalqını eşitməyən liderlər onun səsinə küçələrdən, meydanlardan və ya tez-tez şahidi olduğumuz kimi, döyüş meydanlarından eşitməli olacaqlar. Lakin daha yaxşı yol mövcuddur, daha çox iştirak, daha

nizmlərin və institutların işlənilməsinə və insan hüquqları problemlərinin həllinə istiqamətlənən resursların və ictimai dəstəyin səfərbər edilməsinə dəstək verirlər. BMT-nin İnsan Hüquqları Şurası ifadə azadlığı, birləşmək və dinc toplaşmaq azadlığı, hədə-qorxu və repressiyalar, eləcə də, hüquq müdafiəçiləri ilə bağlı olan və vətəndaş cəmiyyəti üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir neçə qətnamə qəbul etmişdir. 2013 və 2014-cü illərdə, Şura dinc, çiçəklənən və demokratik cəmiyyətlərin qurulması üçün, zəruri olan bütün səviyyələrdə şəffaflıq və hesabatlılıq da daxil olmaqla, dövlət idarəçiliyi prosesləri və müvafiq dövlət idarəçiliyinin təşviqi işlərinə vətəndaş cəmiyyətinin bütün səviyyələrdə fəal şəkildə cəlb edilməsinin həlledici əhəmiyyətini" qəbul etməklə, vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyət sahəsi haqqında 27/31 və 24/21 sayılı qətnamələr qəbul etmişdir. BMT-nin İnsan Hüquqları Şurası vətəndaş cəmiyyəti ilə bağlı təşəbbüsləri 3. Azad və müstəqil vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyəti üçün şərait 3.1. Əlverişli siyasi və ictimai mühit BMT Baş Katibi Pan Gi Mun, in-

təmin olunur. X Ləyaqət - Dövlət orqanları və vətəndaş cəmiyyəti insanların həyatını yaxşılaşdırmaqla bağlı ümumi məqsədə xidmət edir və bu zaman müxtəlif funksiyaları yerinə yetirirlər. Qarşılıqlı hörmət bu cür qarşılıqlı əlaqələr üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir. X Şəffaflıq və hesabatlılıq - İctimaiyyətin maraqlarına xidmət edən fəaliyyətlər dövlət qulluqçularından açıqlıq, məsuliyyət, dəqiqlik, şəffaflıq və hesabatlılıq tələb edir. Onlar, həmçinin, VCS-lərdən bir-birləri və ictimaiyyət qarşısında şəffaflıq və cavabdehlik tələb edir. Qabaqcıl təcrübənin əsasını təşkil edən əsas şərtlər: 2. BMT-nin hüquq müdafiəçilərinin vəziyyəti üzrə xüsusi məruzəçisinin hesabatı: Hüquq müdafiəçiləri üçün təhlükəsiz və əlverişli şəraitin elementləri, Tunis - Vətəndaş cəmiyyəti insan hüquqları və demokratiya üçün prinsiplər əhəmiyyət kəsb edən yeni qanun və siyasət prinsiplərinin işlənilməsinə və hazırlanmasına iştirak etməklə, yeni Tunisin qurulmasında ən mühüm rol oynamışdır. Vicdan məhbuslarının ümumi amnistiyası barədə fərman və dörd beynəlxalq sazişə (Bütün şəxslərin zorakı itkin düş-

məkdən mühafizəsinə dair Beynəlxalq Konvensiya, Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta Fakültativ Protokol, İsgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəzalara qarşı Konvensiyaya Fakültativ Protokol və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma Nizamnaməsi) qoşulmaqla bağlı qanunlar kimi demokratik keçid dövrünün ilk təşəbbüsləri barədə məsələlərdə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə məsləhətləşmələr aparılmışdır. Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları yeni Seçki Məcəlləsini elan etmiş və qeyri-hökumət təşkilatlarının dövlət tərəfindən, eləcə də, xaricdən maliyyələşdirilməsinin mümkünlüyünə dair müddəanı da özündə əks etdirən birləşmək azadlığı haqqında yeni qanunu qəbul etmiş demokratik təsisatların yaradılmasında iştirak etmişlər. Həmin qanunun 2011-ci ilin sentyabr ayında qəbul edilməsindən etibarən, Tunisdə bir neçə min yeni assosiasiya yaradılmışdır. Tunisdə ilk demokratik və şəffaf seçki kimi tarixə düşmüş 2011-ci il seçkilərində vətəndaş cəmiyyətinin rolu prinsiplər əhəmiyyət kəsb etmişdir. Həmin vaxt, ilk dəfə olaraq, 10.000-dən ar-

tıq vətəndaş cəmiyyəti fəali beynəlxalq ictimaiyyətin dəstəyi ilə Müəssislər Məclisinə keçirilən seçkilərin monitorinqi məqsədilə səfərbər edilmişdi. Vətəndaş cəmiyyəti, xüsusilə, qadın təşkilatları, qadın və kişilər arasında tam bərabərlik prinsipinin 2014-cü ilin yanvar ayında Müəssislər Məclisinin böyük səs çoxluğu ilə qəbul edilmiş Yeni Konstitusiyaya mətninə daxil olunmasına dəstək nümayiş etdirmişlər. İnsan Hüquqları Şurasının müzakirə qrupunun vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyət sahəsinin təşviqi və müdafiəsi məsələləri ilə bağlı müzakirəsinin nəticələrinə dair qısa məruzə, A/HRC/27/33. 3.2. Əlverişli hüquqi fəaliyyət sahəsi Qanunvericilik aktları, inzibati qaydalar və təcrübə beynəlxalq standartlara uyğundur və vətəndaş cəmiyyətinin fəaliyyətinə zəmanət verir. Vətəndaş cəmiyyəti subyektlərinin ədalət məhkəməsinə, müstəqil və səmərəli insan hüquqları təsisatlarına və beynəlxalq insan hüquqları mexanizmlərinə çıxışı həmin fəaliyyət sahəsinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir.

VAHİD ÖMƏROV,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru